МЕТОДОЛОГІЯ. ІСТОРІОГРАФІЯ. ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

https://doi.org/10.15407/uhj2026.05.154
УДК 327:[94(100)+(44)“181”(045)

Олег ЗАХАРЧУК
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри української мови, історії та інформаційної діяльності,
Національний університет «Київський авіаційний інститут» (Київ, Україна)
korsika1769@gmail.com
https://orcid: 0000-0002-1318-6196

ПРОТИСТОЯННЯ НАПОЛЕОНІВСЬКОЇ ТА СОЮЗНОЇ ДИПЛОМАТІЙ: ФРАНЦУЗЬКА КАМПАНІЯ 1814 р. В ОЦІНКАХ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯХ РОСІЙСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ СЕРЕДИНИ XIX ст.

Метою розвідки є критичне переосмислення російського імперського історіографічного доробку відносно висвітлення та інтерпретацій дипломатичної історії воєнної кампанії 1814 р. **Методологія** статті спирається на компаративну та аналітичну дослідницьку стратегію, історіографічний аналіз та деконструкцію провідних ідей і смислів російської історіографічної традиції; передбачає системне дотримання принципів історизму та об’єктивності, використання проблемно-хронологічного, порівняльно-історичного методів. **Наукова новизна.** Вперше в сучасній українській історіографії здійснено спробу відстежити причини виникнення і поширення міфів у російській імперській історіографії щодо дій наполеонівської та союзної дипломатій на Шатійонському конгресі 1814 р. Реконструйовано передумови, хід та наслідки переговорів у Шатійоні. Відстежено появу та причинно-наслідкові зв’язки поширення російських міфологічних концепцій відносно дипломатичного протиборства наполеонівської та союзної дипломатій у згаданий період. Встановлено політичну зумовленість викривлення історичних реалій у російській історіографії. Спростовано поширене в росій-

Цитування: Захарчук О. Протистояння наполеонівської та союзної дипломатій: французька кампанія 1814 р. в оцінках та інтерпретаціях російської історіографії середини XIX ст. *Український історичний журнал*. 2026. № 5 (590). С. 154—171. https://doi.org/10.15407/uhj2026.05.154

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND 4.0 (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

ській історіографії імперського, радянського та сучасного періодів твердження про виняткову особисту відповідальність Наполеона за зрив згаданих переговорів.

Ключові слова: *російська імперська історіографія, міфи, дипломатія, Наполеон Бонапарт, Шатійонський конгрес, французька кампанія 1814 р., шоста антинаполеонівська коаліція.*

Французька воєнна кампанія 1814 р. була періодом завершення найжорстокішого воєнно-дипломатичного протиборства Франції з головними державами шостої антинаполеонівської коаліції (1813—1814 рр.). Активне ведення кампанії остаточно підірвало воєнно-економічні спроможності Франції. Натомість коаліціянтам удалося ситуативно піднятися над давніми та поточними незгодами. Всі великі держави Європи зрештою створили єдиний фронт боротьби й домоглися перемоги. Вони дали імператору французів повною мірою відчути не лише перевагу союзників, але й тиск «силової дипломатії» об'єднаної Європи, підкріпленої військовою силою. Події розгорталися неначе в реверсивному режимі: від певного моменту вже Наполеону довелося, ламаючи власні плани, лише маневрувати, зволікати перед ультимативними вимогами коаліціонерів. Крах планів імператора силою домогтися гегемонії в Європі неминуче потягнув за собою крах його імперії.

Загальний вплив згаданих подій та наслідків реалізації дипломатичних домовленостей на подальший розвиток політичної історії країн Європи викликає стійкий інтерес і до детального наукового вивчення проблематики, і до її інтерпретацій та застосування у практиці міжнародних відносин.

Дана розвідка є тематичним продовженням нашої попередньої публікації, де було проаналізовано концепції головних представників російської офіційної історіографії XIX ст. щодо дій наполеонівської та союзної дипломатій під час Франкфуртських переговорів 1813 р. [1].

Найвагоміший внесок у висвітлення дипломатичної історії будь-якого періоду наполеонівських війн, безумовно, належить французькій історіографії. Так, сучасні відомі французькі наполеонознавці — Ж. Тюлар, Ж.-О. Буддон, Т. Ленц, П. Сур — вдавшись до ретроспективного аналізу наявних і запровадивши до наукового обігу значну кількість маловідомих документів з архівосховищ різних країн світу, встановили, що Шатійонські переговори 1814 р. завели в глухий кут обидві сторони [2—5]. Натомість історикиня-русистка М.-П. Рей, зберігаючи вірність прищепленим з дитинства русофільським поглядам упродовж усієї академічної кар'єри [1], у цілому уславила Росію, російську армію та Олександра I під час

[1] Пані М.-П. Рей очолює асоціацію «Les Amis du Patrimoine Russe» («Друзі російської спадщини»), є професоркою російської та радянської історії університету Париж-1 (Пантеон-Сорбонна), а також науковим керівником Лабораторії едиційної археографії Уральського федерального університету (м. Єкатеринбург, РФ). Припускаємо, що родина історикині близька до лівих рухів, адже російську мову вона вивчала з підліткового віку, у 1976 р. відпочивала в міжнародному піонерському таборі «Артек» у Криму [6]. Останній був «не лише місцем відпочинку», але й стратегічною установою для ідеологічного спрямування, а сьогодні підконтрольний Росії «Артек» є «демонстрацією російського відродження, і мостом до радянського минулого» [7].

шостої антинаполеонівської коаліції (1813—1814 рр.). Зокрема, у 2014 р. з нагоди 200-річчя вступу російського самодержця до Парижу видала у Франції книгу, присвячену французькій кампанії Олександра I [8]. Її книги отримали досить високу оцінку сучасного російського наукового середовища [9, с. 163—164] та були перевидані у РФ [10; 11]. Варто зауважити, що згадане дослідження було виконане за підтримки гранту уряду РФ, а авторка, на наш погляд, при висвітленні проблеми свідомо приховала всю підступність союзної дипломатії під час військової кампанії 1814 р. [11, с. 68, 78—82].

Останнім часом французькі дослідники зосередилися на введенні до наукового обігу значного масиву неопублікованих джерел з багатьох архівосховищ світу, присвячених різним напрямкам зовнішньої політики та дипломатії Наполеона. З-поміж них слід виділити фундаментальну 15-томну збірку документів «Наполеон Бонапарт. Загальна кореспонденція» («Napoléon Bonaparte. Correspondence générale»), підготовлену до друку приватним Фондом Наполеона в Парижі (Fondation Napoléon). Зазначимо, що на сьогодення це найповніше видання листування французького імператора (40 500 листів). Майже 200 архівних центрів і дослідників з усього світу, а серед них і науковці з України [2], надали значну кількість виявлених ними листів Наполеона з інформацією про його військову, політичну та адміністративну діяльність. У 15-му томі опубліковані документи, що стосуються нашої проблеми [13]. Серед опублікованих джерел слід також згадати й тритомну збірку документів: «Дипломатичні документи Консульства та Імперії (1799—1815)» («Documents diplomatiques du Consulat et de l'Empire») за загальною редакцією М. Керотре. Зокрема, у третьому томі містяться оригінальні документи, що безпосередньо стосуються і нашої проблеми [14, с. 104—123]. Проаналізувавши цілу низку різноманітних документальних джерел, М. Керотре підтвердив раніші висновки французьких колег про те, що Шатійонські переговори з боку союзників були черговою дипломатичною грою [14, с. 104].

Погляди представників сучасної англійської історіографії різняться. Так, Д. Лівен підтримав традицію глорифікації Олександра I та перемоги російської армії під час протистояння Росії з Наполеоном у 1812—1814 рр. [15]. Тому його книга, присвячена 200-річчю перемоги Московії у війні 1812 р., перевидана в путінській Росії [16], викликала справжній аншлаг серед російських «фахівців» історії наполеонівських війн [17, с. 4—51]. Натомість Є. Робертс у новому бібліографічному дослідженні, присвяченому Наполеону Бонапарту, у цілому об'єктивно висвітлив військове та дипломатичне протиборство обох сторін під час воєнної кампанії 1814 р. [18, с. 672—695] [3]. Він зауважив, що під час Шатійонських переговорів умови мирного договору змінювалися відповід-

[2] Наприклад, професор В.В. Ададуров, член-кореспондент редколегії даного видання, також оприлюднив виявлені ним матеріали зі львівських архівосховищ (тт. 7, 8, 12. Paris, 2010—2012) [12, с. 18].

[3] Нещодавно вийшло друге видання.

но до успіхів обох армій [18, с. 676]. До об'єктивного висновку щодо даної проблеми дійшов і А. Замойський, зауваживши, що блискуче ведення Наполеоном осінньо-зимової кампанії 1814 р. проти армій коаліції лише відтермінувало неминучу розв'язку [19, с. 546].

Представники сучасної російської історіографії наполеонівських війн традиційно зосереджуються переважно на висвітленні участі російської армії в антинаполеонівських коаліціях [20]. Але навіть ті поодинокі автори, що працюють у царині історії дипломатії, наслідують традицію російської офіційної історіографії XIX — початку XX ст. і в цілому всю провину за зрив Шатійонських переговорів покладають лише на Наполеона [21, с. 245]. Останнім часом російські автори, отримавши нові методологічні вказівки від влади, теж віддають перевагу підтримці патріотичної концепції російської історіографії XIX — початку XX ст. та глорифікації ролі імператора Олександра I, Росії та російської імператорської армії у «визволенні» Європи від наполеонівської «деспотії» [22]. Така оцінка ролі російської влади, армії та загалом імперії підтримує престиж сучасної російської влади всередині країни, зміцнює відчуття самоповаги в середовищі патріотично налаштованих верств суспільства [23, с. 121]. Зокрема, напередодні святкування в Росії 200-річного ювілею перемоги у війні 1812 р. після втручання цензури одна російська енциклопедія отримала назву «Вітчизняна війна 1812 р. та визвольний похід російської армії в 1813—1814 рр.» [24][4].

Поодинокими критиками російсько-радянської традиційної та сучасної путінської офіційно-патріотичної концепції є М. Троїцький [25; 26] та І. Шеїн [27], які, усупереч критиці «патріотів», намагалися в цілому об'єктивно висвітлити різні проблеми військової та дипломатичної історії наполеонівських війн [28, с. 95—136]. Так, оригінальний рукопис М. Троїцького «Наполеон Великий», у якому автор загалом неупереджено висвітлив дану проблему [29, с. 300—317], через спротив російських «патріотів» майже шість років пролежав в одному з центральних московських видавництв і побачив світ досить обмеженим тиражем уже після смерті автора [26].

З огляду на різні причини дана проблема не знайшла належного висвітлення в сучасній українській історіографії наполеонівських війн, хоча свого часу автор цих рядків фактично примусив представників російської історіографії прийняти нашу концепцію відносно протистояння наполеонівської та союзної дипломатій під час воєнної кампанії 1813 р. [30—32]. Тому з 2013 р. автор більше не отримував запрошення до участі в різних наукових форумах та виданнях, що проходили під егідою РАН. Останнім часом в рамках нашого дослідження «Зовнішня політика та дипломатія Наполеона Бонапарта в російській імперській, радянській та пострадянській історіографії (початок XIX ст. — до сьогодення)» ми вперше

[4] З цим виданням стався унікальний випадок: путінська цензура дещо не додивилася і попри досить патріотичну назву даного видання значна кількість вміщених в енциклопедії статей написані в цілому об'єктивно, зокрема, військова та дипломатична історія шостої антифранцузької коаліції (1813—1814 рр.).

в українській історіографії звернулися до критичного аналізу висвітлення методів і засобів наполеонівської дипломатії під час Франкфуртських переговорів 1813 р. в науковому доробку представників російської патріотичної історіографії другої чверті — другої половини XIX ст. та його методологічного впливу на пізнішу російську історіографію [1]; проаналізували протистояння дипломатичних служб наполеонівської Франції та союзних держав у 1813—1814 рр. в оцінках представників радянської історіографії (1920-ті — початок 1930-х рр.) [33] та висвітлили погляди представників сучасної російської історіографії на протиборство наполеонівської дипломатії та союзних держав під час воєнних кампаній 1813—1814 рр. [34]. З огляду на це реконструкція поглядів представників російської імперської історіографії, що при висвітленні зовнішньої політики та дипломатії Наполеона значно вплинули на висновки радянських авторів (кінця 1930-х — 1991 р.), а також на переважну більшість представників сучасної історіографії РФ зберігає актуальність.

Після вторгнення наприкінці 1813 р. союзних армій на територію Франції, Наполеон, усвідомлюючи критичне становище значно послабленої імперії, зокрема після поразки в битві при Ла-Ротьєрі (1 лютого 1814 р.), погодився розпочати переговори про загальний мир на основі Франкфуртських союзних пропозицій щодо повернення Франції до її «природних кордонів» [1, с. 57]. Вони увійшли в історію як Шатійонський конгрес і проходили з 5 лютого по 19 березня 1814 р. у м. Шатійон-сюр-Сен (Châtillon-sur-Seine) на тлі продовження військових дій між Францією та головними державами шостої антифранцузької коаліції — Росією, Великобританією, Пруссією та Австрією, котрі нібито виступали від всієї Європи.

Зауважимо, що для союзних держав, які мали значну чисельну перевагу над Наполеоном [5], мова вже йшла не про переговори, а швидше про те, щоб відтягнути час, потішити суспільну думку, немов союзники бажають миру [14, с. 104]. Тому вони вирішили висунути Наполеону умови укладення загального миру значно жорсткіші за франкфуртські пропозиції і заздалегідь неприйнятні. Так, вони вимагали від Франції повернення до старих кордонів (відмовитися від усіх попередніх завоювань після 1792 р.), не втручатись у питання територіального врегулювання в Європі [14, с. 104]. Союзники вважали себе у виграші у будь-якому випадку: відхиливши їхні пропозиції, Наполеон, як і на Франкфуртських переговорах, отримає звинувачення в тому, що не бажає миру, погодившись — все одно буде приниженим і послабленим [34, с. 223; 35, с. 458]. Фактично коаліціонери продовжили розігрувати гру, розпочату ще під час Плейсицького перемир'я (4 червня — 8 серпня 1813 р.), зокрема на Празькому конгресі (липень 1813 р.), та продовжену на Франкфуртських переговорах (листопад 1813 р.) [1; 14, с. 94—99; 34, с. 219—223; 36, с. 139—147; 37, с. 282—283; 38, с. 150, 156, 180—198, 328—332, 358—359; 39, с. 130—189, 195—226].

[5] За даними сучасних французьких дослідників проти 250 тис. союзницької армади Наполеон на теренах Франції міг зосередити лише 80 тис. рекрутів [2, с. 415].

Зауважимо, що попри наявні значні суперечності між союзними державами[6], вони погодилися не залишати Наполеона на троні[7]. Особливо твердої позиції в даному питанні дотримувався Олександр І: для нього ще з часів формування третьої антифранцузької коаліції цей «корсиканський вискочка» був особистим заклятим ворогом, напевно з того ж часу він мріяв тріумфально в'їхати на білому коні до Парижу. Тому російський імператор, що також прагнув до європейської гегемонії, і уклав у Тільзиті мир і союз з Наполеоном, щоб таємно шкодити йому, а після його повалення майже одноосібно панувати в Європі. Під час війни 1812 р. ненависть російського самодержця до імператора французів значно посилилася. Загально відомими є його слова, сказані вихідцю з П'ємонту полковнику О. Мішо де Боретуру, що прибув до нього з повідомленням від М. Кутузова про здачу Москви: «Наполеон або я, я або він, але разом ми царювати не можемо [...]» [36, с. 121]. Так, після поразки Наполеона в Росії, відчувши, що настав слушний момент для здійснення своїх задумів, саме Олександр І ініціював перенесення військових дій за кордон Російської імперії, адже йому був потрібен не стільки мир з Францією, не стільки відновлення політичної рівноваги в Європі, скільки повалення свого особистого ворога з престолу [37, с. 43]. Воєнну кампанію 1813 р. російський самодержець почав під гаслом: «Наполеон принизив мене, а я принижу його. Я веду війну не з Францією. Якщо Наполеон загине, то я одразу зупинюся» [40, с. 387]. Тому всі спроби імператора французів у 1812—1813 рр. досягти миру виявилися марними.

Зі свого боку Фрідріх-Вільгельм ІІІ та Франц І також лише очікували слушного моменту, щоб помститися за всі попередні приниження. Продовжував залишатися найлютішим ворогом Наполеон і для Великої Британії. Так, під час Франкфуртських переговорів 1813 р. британський міністр закордонних справ лорд Р.-С. Каслрі категорично був проти того, щоб за Францією залишалися її «природні кордони» [41, с. 179, 183, 185], і саме він наполіг на підписанні союзниками 29 січня 1814 р. так званого Лангрського протоколу, згідно з яким Франція повинна повернутися лише до старих кордонів [9, с. 293]. Згадані факти переважна більшість російських істориків продовжує ігнорувати.

Після вторгнення союзних військ у Францію Олександр І відчував свій тріумф і вже не мав жодних сумнівів у перемозі над своїм ворогом. Тому він був категорично проти будь-яких перемовин з Наполеоном. Проте, розуміючи черговий диплома-

---

[6] Наприклад, Великобританія та Габсбурзька імперія побоювалися посилення впливу Росії на європейські справи у випадку остаточної перемоги над Наполеоном.

[7] Проте у керівників союзних держав не було одностайності відносно майбутнього Франції. Так, Великобританія та Пруссія в цілому схилялися до реставрації Бурбонів. Своєю чергою, в очільника австрійської зовнішньої політики К-Л. Меттерніха після поразки Наполеона під Лейпцигом для противаги впливу Росії в Європі виникла ідеї регентства Марії-Луїзи при малолітньому синові Наполеона королі Римському. Для Олександра І головним було повалити Наполеона. Однак після довгих вагань він вирішив, що питання про правлячу династію Франції повинні вирішувати самі французи, хоча зрештою все ж погодився на кандидатуру Бурбонів.

тичний трюк союзників, російський імператор погодився на переговори, оскільки військові дії продовжувалися. Зокрема, він одним із перших підтримав нові союзницькі вимоги, виправдовуючи їх виходом до р. Марни [42, с. 121]. Однак цар побоювався, що Наполеон усе ж погодиться на них. Тому напередодні переговорів у спеціальній (таємній) інструкції він наказав своєму уповноваженому на конгресі графу А. Розумовському «за жодних умов не прискорювати хід переговорів» [39, с. 264; 43, с. 462]. Своєю чергою Наполеон теж не покладав особливих надій на переговори. Так, у ноті від 4 січня 1814 р. своєму уповноваженому на Шатійонських переговорах міністру закордонних справ Франції А.-О. де Коленкуру він зазначив, що має сумнів щодо щирості союзників і бажання Англії укласти справжній мир. Далі імператор зауважив, що хоча він і прийняв Франкфуртські вимоги союзних держав, але, найімовірніше, у них є інші задуми. Чи не бажають вони повернути Францію до старих кордонів? [14, с. 104; 44, с. 266]. Тому він вирішив покластися насамперед на силу своєї зброї, планував розбити союзні армії по частинах і, скориставшись наявними суперечностями між союзниками, спробувати розколоти їх під час переговорів. Отже, ще до початку переговорів обидві сторони сумнівалися в їх ефективності, адже, як і на Празькому конгресі, ніхто насправді не прагнув до миру.

Переговори розпочалися 5 лютого 1814 р., але з новими вимогами представники союзних держав ознайомили А. Коленкура лише 7 лютого 1814 р. [45, с. 35] і вони виявилися повною несподіванкою для французького представника. Він зазначив, що нові союзні пропозиції істотно відрізняються від Франкфуртських, але він готовий до негайного укладення перемир'я під гарантії з боку союзників [46, с. 246]. За свідченням джерел, союзники, перебуваючи в ейфорії від військових успіхів, уже дійшли висновку, що не варто укладати мир з Наполеоном напередодні його падіння [39, с. 264]. 8 лютого 1814 р. лорд Р. Каслрі заявив представникам союзницьких держав, що навіть за згоди Наполеона на всі їх вимоги, англійці все одно не підпишуть мирний договір, доки союзники не домовляться про новий територіальний устрій Європи [39, с. 260].

Маючи повну свободу дій, А. Коленкур вагався і не поспішав погоджуватися на нові союзницькі вимоги, натомість певний час вдавався до затягування переговорів. Тому А. Розумовський, виконуючи таємне розпорядження Олександра I, під приводом отримання нових інструкцій 10 лютого 1814 р. тимчасово перервав переговори [47]. Своєю чергою Наполеон наголосив А. Коленкуру, що в нього завжди буде час укласти мир на таких умовах. Невдовзі імператор виклав свій подальший план: «[...] протягом восьми днів я зберу достатньо сил, щоб провести кілька битв, ще до прибуття моїх військ з Іспанії. Спустошення від козаків стане поштовхом до озброєння мешканців і подвоїть наші сили. Якщо нація піде за мною, то ворог програє. Якщо ж фортуна відвернеться від мене, тоді моя партія буде програна. Я не тримаюся за трон і не стану принижувати ні себе, ні націю, погоджуючись на ганебні умови» [13, с. 18]. Переговори в Шатійоні відновилися лише 17 лютого 1814 р., французький представник одразу отримав проєкт мирного договору з новими союзницькими вимогами [14, с. 106—107]. Зокрема, коаліціонери ультимативно заявили, що лише після їх прийняття вони призупинять військові

дії [35, с. 512—513]. Своє бачення загального миру Наполеон виклав у листі до А. Коленкура: «Я бажаю миру, проте він не повинен бути більш принизливим для Франції, ніж базові Франкфуртські пропозиції» [44, с. 298]. Наступ союзних армій, що вдерлися в цей час у Францію, був не досить вдалим. Лише за період з 10 до 18 лютого 1814 р. Наполеон завдяки полководницькому таланту одержав поспіль сім блискучих перемог над значно більшими силами російсько-австрійсько-прусських інтервентів і фактично відкинув їх на попередні позиції. Аби виграти час, керівники союзних держав на нараді у Труа 23 лютого 1814 р. вирішили запропонувати Наполеону розпочати переговори про перемир'я [8]. Слід зауважити, що коаліція після важких поразок союзних військ справді захиталася. Наполеон вважав, що ще декілька гучних перемог над супротивниками дозволять йому добитися вигідніших умов миру. Щоб розколоти коаліцію, імператор французів 21 лютого 1814 р. надіслав листа своєму тестю Францу I з проханням укласти вічний мир між двома державами відповідно до Франкфуртських пропозицій, вважаючи їх найбільш прийнятними для Франції та загалом такими, що відповідали інтересам Австрії [14, с. 110]. Проте його пропозиція залишилася поза увагою.

Однак, це була агонія. Франція була виснажена і не мала засобів для продовження боротьби: її економіка була надто підірвана, виникли значні фінансові труднощі та дезорганізація в адміністрації [5; 50, с. 849—850]. Заклик Наполеона до загальної мобілізації французького народу 31 січня 1814 р. провалився через спротив заможного селянства, яке було основним електоратом імператора [18, с. 674]. Протиставити чисельній перевазі союзників йому було нічого. Військові поразки посилили опозиційні настрої французького суспільства, а внутрішні супротивники Наполеона досить вдало їх використали. Своєю чергою, Олександр I, що аж ніяк не бажав укладати мир з Наполеоном, та його дипломат генерал К.-А. Поццо ді-Борго, для якого імператор також був особистим ворогом, надихнули коаліцію, зміцнивши її політично [2, с. 415].

Для тиску на Наполеона та зміцнення коаліції, з ініціативи лорда Каслрі, Росія, Великобританія, Австрія та Пруссія в ніч з 9 на 10 березня 1814 р. уклали договір про оборонно-наступальний союз, відомий в історії як Шомонський трактат [9] [14, с. 119—123]. Він помітно згуртував коаліцію і став смертним вироком для імперії Наполеона [51, с. 7].

Проте Наполеон не бажав поступатися. 2 березня 1814 р. він продиктував А. Коленкуру депешу, у якій зазначив, що нота союзників від 17 лютого 1814 р.

---

[8] Переговори проводилися незалежно від Шатільонського конгресу в селищі Люзіньї 24 лютого — 4 березня 1814 р. Обидві сторони продовжували вести бойові дії: Наполеон в інструкції Ш. Флао зазначив, що погодиться на перемир'я, лише впевнившись у підписанні миру. Союзники намагалися відрізати головні сили наполеонівської армії від обложених ними фортець на річках Мозель та Маас. Проте переговори закінчилися нічим, сторони навіть не домовилися про демаркаційну лінію [48, с. 152—178; 49, с. 236—238].

[9] Союзники навмисно контрдатували документ 1 березня 1814 р., не бажаючи прив'язувати його укладення до 10 березня 1814 р. — дати закінчення терміну оголошеного Наполеону ультиматуму.

була не пропозицією, а скоріше ультиматумом про капітуляцію і Франція ніколи не відмовиться від своїх «природних кордонів». Зокрема, він наказав А. Коленкуру при обговоренні попередніх умов загального миру відстоювати лише Франкфуртські союзні пропозиції [14, с. 110]. Виконуючи розпорядження імператора 15 березня 1814 р., він вручив уповноваженим союзних держав контрпроєкт, сформульований у цілому на основі Франкфуртських союзних пропозицій [14, с. 112—117]. Скориставшись різкою зміною загальної військово-політичної ситуації на свою користь, союзники 18 березня 1814 р. фактично припинили переговори та повідомили А. Коленкура, що всі суперечливі питання тепер будуть вирішуватися лише силою зброї. Отже, Наполеон, як і у Франкфуртській союзній декларації [14, с. 97—99], в очах всього суспільства знову став єдиним винуватцем продовження війни. 25 березня 1814 р. в декларації, укладеній у Вітрі, союзники виклали всі мотиви, що спонукали їх перервати переговори [14, с. 117], а їхні армії 31 березня 1814 р. окупували Париж.

Дана проблематика спочатку опинилася у центрі наукових інтересів представників патріотичної концепції російської імперської історіографії наполеонівських війн. Придушення польського повстання 1830 р. та революційних подій в Європі посилило увагу російської влади до ідеології, була сформульована теорія «офіційної народності» — «Православ'я. Самодержавство. Народність». В її контексті звернулись і до доби війни 1812 р., щоб нагадати російському суспільству, що саме успішні дії самодержавства «врятували» Європу від Наполеона в 1813—1814 рр. [23, с. 118]. Зокрема, значну увагу приділяли створенню нових фундаментальних праць, присвячених цьому періоду, що в цілому уславляли діяння Олександра I, який за часів Миколи I офіційно проголошувався не лише «визволителем» Європи від наполеонівського ярма, але й «рятівником» Росії у 1812 р. [52, с. 193—194]. Підготовка до написання таких книг була доручена активному учаснику воєнних компаній 1812—1814 рр., військовому історику, генералу О. Михайловському-Данилевському. На початку 1830-х рр. він надрукував мемуарно-історичні записки про воєнні кампанії 1813—1815 рр., що в цілому прославляли Олександра I за відновлення порядку в Європі [53; 54; 55, с. 304]. Тому в 1834 р. через військового міністра Російської імперії генерала О. Чернишова історик отримав замовлення від Миколи I відтворити похід російської армії до Франції в 1814 р. як останній етап боротьби Олександра I з Наполеоном[10] [52, с. 203]. Нова книга мала нагадати західним державам про рятувальну місію 1814 р. російського самодержавства та про його військову могутність. Для її написання О. Михайловському-Данилевському створили всі необхідні умови — надали чергове звання генерал-лейтенанта, призначили сенатором та головою новоствореного Військово-цензурного комітету [52, с. 210]. Зауважимо, що він давно відійшов від ліберальних поглядів і чудово розумів, що від нього вимагають. Тому історик блискуче впорався з поставленим завданням. Використавши вибірково документи росій-

[10] В одній із наших праць ми зупинилися на висвітленні історії написання О. Михайловським-Данилевським книги, присвяченої війні 1812 р. [24, с. 119].

ських архівосховищ та досить специфічну інформацію з різноманітних закордонних джерел, автор представив похід до Франції в 1814 р. як логічне продовження «визвольного» походу 1813 р. російської армії в Європу [56, с. V], тим самим О. Михайловський-Данилевський услід коаліціонерам фактично виправдовував інтервенцію союзних військ у 1814 р., зокрема російських [11]. Зазначимо, що цей факт ігнорували російські імперські історики, переважна більшість радянських та сучасних російських дослідників. У новій книзі автор черговий раз уславив Олександра I, зазначивши, що лише його непохитність змогла привести російську армію до перемоги в 1814 р. і завдяки йому були відновлені спадкові престоли та встановлена політична рівновага в Європі [56, с. III—VI]. Водночас згадана праця була направлена й проти мемуарно-історичних творів закордонних авторів, зокрема французьких. Так, на думку О. Михайловського-Данилевського, саме вони представили воєнну кампанію 1814 р. у «спотвореному» вигляді, адже вказували суспільству лише на помилки союзників, на військове мистецтво Наполеона і при цьому нібито замовчували перемоги російської зброї [52, с. 203]. Зазначимо, що російська влада досить високо оцінила новий панегірик Олександру I, а фактично всьому самодержавству та патріотизм автора. Як свідчать архівні матеріали, після ретельного ознайомлення з цим рукописом Микола I наказав надрукувати його державним коштом, зазначивши, що дане видання зроблено за «височайшим повелінням» [52, с. 204]. Саме після написання згаданої книги О. Михайловському-Данилевському було доручено написати цілу низку інших праць, присвячених історії війн, що вела Росія з іншими державами в наполеонівську добу. З часом популярність цього автора серед патріотичної російської спільноти досягла апогею. Навіть В. Бєлінський назвав його «знаменитим» російським військовим істориком [52, с. 210]. До кінця царювання Миколи I всі праці О. Михайловського-Данилевського перебували поза критикою, неодноразово перевидавалися, попри їхню описовість. Як зазначив сучасний російський дослідник О. Сапожніков, у цей час владою віталися лише видання, що мали переважно описовий характер і переслідували скоріше ідеологічну, ніж наукову мету [58, с. 83].

О. Михайловський-Данилевський, як і переважна більшість представників офіційного напрямку російської імперської історіографії другої половини XIX — початку XX ст., у новій книзі залишив практично поза увагою дипломатичне протистояння наполеонівської Франції та союзних держав у 1814 р. Припускаємо, що детальний аналіз дій наполеонівської та союзної дипломатій істотно ускладнив би приховування та перекручування незручних історичних фактів, тому все, що не вписувалося в офіційну ура-патріотичну концепцію, замовчувалося або ігнорувалося при висвітленні дипломатичної історії воєнної кампанії 1814 р. [33, с. 120]. Виконуючи політичне замовлення, О. Михайловський-Данилевський при висвітленні Шатійонських переговорів приховав чимало незручних фактів. Не пояснюю-

[11] Навіть сталінський пропагандист Л. Бескровний у часи «Хрущовської відлиги» був змушений визнати цей факт, назвавши його з марксистських позицій проявом реакційності російського самодержця [57, с. 133].

ючи справжніх причин їхнього провалу, він лише наголосив на тому, що Наполеон відмовився від мирних пропозицій союзних держав [56, с. 158—159, 258—259]. Таким чином, історик усю провину за зрив згаданих переговорів переклав тільки на французького імператора. І лише в мемуарних записках, які не потрапили під цензуру Миколи І, автор дав їм більш об'єктивну оцінку. Зокрема, він звернув увагу, що невідповідність вимог союзних держав поступкам, на які погодився французький уряд, обумовило марність цих переговорів. Автор визнав і той факт, що обидві сторони не мали бажання погоджуватися навіть на ті умови, що запропонували їх уповноважені [56, с. 13]. У своїх спогадах О. Михайловський-Данилевський також зазначав, що похід союзників до Франції був потрібний їм для досягнення почесного миру. Зокрема, на думку Олександра І, «честь Росії неодмінно вимагала встановити свої прапори в Парижі» [56, с. 3]. У новій праці автор навіть і не згадував про ці факти. Своєю чергою, інший очевидець тих подій, військовий історик, генерал А. Жоміні[12], даючи оцінку діям Наполеона, зазначив, що після отримання нових вимог союзників він переконався в тому, що йому нічого очікувати від цього конгресу, який бажав диктувати умови, а не вести переговори. Тому імператору залишилося лише сподіватися на силу своєї зброї [59, с. 558]. За іншою версією також безпосереднього очевидця тих подій, особистого секретаря Наполеона К.-Ф. де Меневаля, оговтавшись від першого шоку, спричиненого перемогами Наполеона, союзники зрозуміли, що одержані ним військові успіхи не отримали загальної підтримки й навпаки послабили його. 1 березня 1814 р. чотири великі держави уклали договір, завдяки якому їх союз зміцнився. Тому російські та австрійські представники, що домінували на Шатійонському конгресі, раптово перервали переговори. Невдовзі союзники ухвалили спільне рішення про наступ на Париж об'єднаними силами й відмовилися від демонстрації готовності до ведення переговорів [60, с. 456]. Як очевидцю цих подій, допущеному до таємних матеріалів різних петербурзьких архівосховищ, О. Михайловському-Данилевському, безумовно, про вищезгадані факти було відомо. Однак, погодившись виконувати політичне замовлення, він інакше їх висвітлювати не міг.

Отже, завдяки «науковому доробку» О. Михайловського-Данилевського в російській імперській історіографії наполеонівських війн остаточно сформувалася і надовго укорінилася офіційна версія військової та дипломатичної історії французької кампанії 1814 р., а невдовзі й усіх інших. Після появи його чергової праці імперська влада фактично нагадала російському суспільству, та й не тільки йому, що саме «успішні» дії самодержавства «врятували» Європу від «корсиканського тирана» й лише завдяки наполегливості імператора Олександра І та російській зброї влада «узурпатора» наприкінці березня 1814 р. у Франції була остаточно повалена.

Зауважимо, що згадана праця О. Михайловського-Данилевського суттєво вплинула на погляди переважної більшості російських авторів, які висвітлювали участь

[12] О. Михайловський-Данилевський, безумовно, був знайомий із працею А. Жоміні, присвяченою політичній і військовій діяльності Наполеона.

Російської імперії в шостій антинаполеонівській коаліції. Так, продовжили його справу з виконання політичних замовлень М. Богданович, С. Соловйов, В. Надлер, М. Шильдер. Своїми працями, присвяченими військовій історії Росії та її імператорам, вони слідом за О. Михайловським-Данилевським формували «патріотизм» російського суспільства в нових історичних умовах міфом про «агресора та завойовника» Наполеона, який, не бажаючи миру, зірвав усі переговори в 1813—1814 рр., та Олександра I — «визволителя» Європи [1, с. 61—62; 25, с. 74]. Ці міфи й досі є дієвим інструментом пропаганди «героїчного» минулого Росії, а праці їхніх творців продовжують тиражуватися значними накладами[13] [23, с. 121].

Слід зауважити, що в цей час серед представників російської імперської історіографії почали з'являтися і протилежні оцінки постаті Наполеона та його зовнішньої політики, що було значною мірою пов'язано з письменником, літературним критиком, істориком М. Полевим. Він, перебуваючи під значним впливом ідей французьких істориків Ф. Гізо, Ж. Мішле та О. Тьєрі [61, с. 321], виявив зацікавлення до французької та світової історії. Наслідком стала поява в середині 1840-х рр. його праці, присвяченої Наполеону I [62]. Вона стала першою в російській історіографії ґрунтовною науковою біографією імператора французів, яку тривалий час, на жаль, ігнорували російські імперські, радянські історики й продовжує в цілому ігнорувати більшість російських авторів. Використавши не тільки російські, а й цілу низку закордонних джерел, М. Полевий, на противагу О. Михайловському-Данилевському, на наш погляд, більш об'єктивно висвітлив дипломатичну історію французької кампанії 1814 р. Ми погоджуємося з автором, що після оприлюднення союзними державами на початку грудня 1813 р. так званої Франкфуртської декларації [1, с. 57—58] Наполеон остаточно переконався, що єдиним способом політичного збереження імперії було продовження війни [63, с. 268]. На нашу думку, М. Полевий дійшов обґрунтованого висновку й у тому, що після укладення союзними державами Шомонського пакту часткові військові успіхи не могли вже врятувати Наполеона і практично його доля була вирішена [63, с. 281]. Проте, як звернули увагу вітчизняні дослідники, М. Полевий мав неоднозначні погляди на історичний процес [61, с. 321—322]. Зокрема, досить суперечливим є його твердження, що Наполеон нібито зробив величезну помилку, коли під час Шатійонських переговорів відмовився від мирних пропозицій союзників і це, нібито, довершило його загибель [63, с. 279]. Можливо, імператор і робив помилки під час воєнної кампанії 1814 р., однак будь-яка угода з коаліціонерами була б тимчасовою, адже вони вже вирішили не залишати його на престолі. На цей факт змушений був звернути увагу й О. Михайловський-Данилевський [64, с. 192]. Слід зауважити, що союзники чудово розуміли, що подальше перебування Наполеона на престолі — лише тимчасовий перепочинок. На-

[13] Нам вдалося встановити, що значну активність у цьому плані виявили вкрай патріотичні видавництва «Кучкове поле» та «Ексмо», що за останні 20 років перевидали майже всі книги згаданих авторів. Зокрема, з титульних аркушів перевиданих ними книг навмисно вилучені вказівки про їхнє написання саме «за височайшим повеліннням» того чи іншого російського імператора або про присвячення їм.

віть якби він і погодився прийняти всі союзні пропозиції, то, на нашу думку, йому одразу були б висунуті додаткові вимоги. Маючи під час воєнної кампанії 1814 р. значну чисельну перевагу і ведучи бойові дії на підступах до Парижу, союзники не зважали на тимчасові військові поразки й уже не мали сумніву у своїй перемозі. Вони вели переговори з Наполеоном не для досягнення миру, а для остаточної перемоги над ним. Зокрема, їхньою головною метою на переговорах було лише виграти час і ще раз показати всім, що імператор не хоче миру всупереч бажанню союзників. Своєю чергою, Наполеон, який ніколи не втрачав своєї проникливості, чудово розумів, що за наявних умов миру між ним і союзниками бути не може, тому, як ми вже зазначали, він міг розраховувати лише на силу своєї зброї.

Попри все зауважене, праця М. Полевого в порівнянні з «творами» О. Михайловського-Данилевського, що уславляли російське самодержавство в перемозі над Наполеоном, була безумовним кроком уперед. На нашу думку, його дослідження справило помітний вплив на формування критичного напрямку в російській імперській історіографії наполеонівських війн.

Отже, переважна більшість російських історіографічних міфів щодо військової та дипломатичної історії будь-якої антинаполеонівської коаліції, зокрема французької кампанії 1814 р., були створені, в основному, за політичним замовленням. Як ми вже зазначали, завдяки патріотичним настроям тогочасного російського суспільства ці спотворення загалом сприймалися позитивно. Лише поодинокі автори намагалися встановити істину. Сьогоденна картина загалом не змінилася, адже, як і раніше, більшістю російського суспільства керує урядова пропаганда, що для здійснення поставленої мети використовує його патріотичні настрої. Тому в умовах сучасної російсько-української війни вважаємо деконструкцію міфів російської історіографії, які є основою внутрішньо- та зовнішньополітичного імперського дискурсу, критично важливою для розуміння місця та ролі Російської Федерації у перспективах глобального політичного процесу [1, с. 63].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ / REFERENCES

1. Zakharchuk, O.M. Frankfurtski perehovory 1813 roku: istorychni realii u mifakh rosiiskoi istoriohrafii druhoi chverti XIX — pochatku XX st. *Yevropeiski istorychni studii. Elektronnyi istorychnyi zhurnal.* 2025. 31: 54-67. DOI: https://doi.org/10.17721/2524-048X.2025.31.5 [in Ukrainian].
   [Захарчук О.М. Франкфуртські переговори 1813 року: історичні реалії у міфах російської історіографії другої чверті XIX — початку XX ст. *Європейські історичні студії. Електронний історичний журнал.* 2025. № 31. С. 54—67. DOI: https://doi.org/10.17721/2524-048X.2025.31.5].
2. Tulard, J. Napoléon, ou le Mythe du Sauveur. Paris, 1993. 327 p. [in French].
3. Boudon, J.-O. La France et L'Europe de Napoléon. Paris, 2006. 352 p. [in French].
4. Lentz, T. Nouvel Histoire de Premier Empire (1810—1814). Paris, 2004. T. 2. 681 p. [in French].
5. Cyr, P. La campagne de France 1814, la chute de l'Empire. Paris, 2018. 372 p. [in French].
6. Mary-Per Rei: ob avtore. *LiveLib.* URL: https://www.livelib.ru/author/406688-mariperre [in Russian].

[Мари-Пьер Рэй: об авторе. *LiveLib*. URL: https://www.livelib.ru/author/406688-mariper-rej (дата звернення: 11.03.2026)].
7. "Artek" 100 rokiv istorii vid pionerskoho taboru do instrumentu rosiiskoi propahandy. *Krym.Realii*. 2025. URL: https://ua.krymr.com/a/artek-100-rokiv-istoriyi-vid-pionerskoho-taboru-do-instrumentu-rosiyskoyi-propahandy/33439836.html [in Ukrainian].
[«Артек» 100 років історії від піонерського табору до інструменту російської пропаганди. *Крим.Реалії*. 2025. URL: https://ua.krymr.com/a/artek-100-rokiv-istoriyi-vid-pionerskoho-taboru-do-instrumentu-rosiyskoyi-propahandy/33439836.html (дата звернення: 12.05.2026)].
8. Rey, M-P. 1814. Un tsar à Paris. Paris, 2014. 331 p. [in French].
9. Rey, M.-P. Aleksandr I. Moscow, 2013 [in Russian].
[Рэй М.-П. Александр I. Москва, 2013. 495 с.].
10. Rey, M.-P. 1814. Tsar v Parizhe. Moscow, 2017 [in Russian].
[Рэй М.-П. 1814. Царь в Париже. Москва, 2017. 247 с.].
11. Tanshina, N.P. Zagranichnye pokhody russkoy armii: dvesti let v plenu mifologii i ideologii. *Osvoboditelnye pokhody russkoy armii 1813—1814 gg. v istorii Rossii i Evropy*: Materialy Mezhdunarodnoy konferentsii (Moskva, 24—26 marta 2014 g.). Moscow, 2014. 158-166 [in Russian].
[Таньшина Н.П. Заграничные походы русской армии: двести лет в плену мифологии и идеологии. *Освободительные походы русской армии 1813—1814 гг. в истории России и Европы*: Материалы Международной конференции (Москва, 24—26 марта 2014 г.). Москва, 2014. С. 158—166].
12. Zashkilniak, L.O. Adadurov Vadym Valentynovych. *Entsyklopediia istorii Ukrainy*. Dodatkovyi tom. Kn. 2. Kyiv, 2025. 18-19 [in Ukrainian].
[Зашкільняк Л.О. Ададуров Вадим Валентинович. *Енциклопедія історії України*. Додатковий том. Кн. 2. Київ, 2025. С. 18—19].
13. Napoléon Bonaparte. Correspondance générale. Paris, 2018. T. 15. 1488 p. [in French].
14. Kerautret, M. Documents diplomatiques du Consulat et de l'Empire. Les grands traités de l'Empire (1810—1815). Paris, 2004. T. 3. 316 p. [in French].
15. Liven, D. Russia against Napoleon. The battale for Europe 1807 to 1814. London, 2009. 779 p.
16. Liven, D. Rossiya protiv Napoleona. Borba za Evropu, 1807—1814. Moscow, 2012 [in Russian].
[Ливен Д. Россия против Наполеона. Борьба за Европу, 1807—1814. Москва, 2012. 679 с.].
17. Dialog o knige Livena "Rossiya protiv Napoleona. Borba za Evropu, 1807—1814". Moscow, 2012. *Rossiyskaya istoriya*. 2013. 6: 4-51 [in Russian].
[Диалог о книге Ливена Россия против Наполеона. Борьба за Европу, 1807—1814. Москва, 2012. *Российская история*. 2013. № 6. С. 4—51].
18. Roberts, E. Napoleon. Kharkiv, 2025 [in Ukrainian].
[Робертс Е. Наполеон. Харків, 2025. 958 с.].
19. Zamoyski, A. 1812. Napoleon's fatal march on Moscow. London, 2004. 656 p.
20. Bezotosnyy, V.M. Vse srazheniya russkoi armii 1805—1815 gg. Moscow, 2014 [in Russian].
[Безотосный В.М. Все сражения русской армии 1805—1815. Москва, 2014. 631 с.].
21. Mogilevskiy, N.A. Konets imperii Napoleona. Zagranichnyy pokhod russkoy armii. Moscow, 2019 [in Russian].
[Могилевский Н.А. Конец империи Наполеона. Заграничный поход русской армии. Москва, 2017. 325 с.].
22. Melnikova, L.V. & Zababurova, N.V. Aleksander I — imperator Evropy. Moscow, 2014 [in Russian].

[Мельникова, Л.В., Забабурова, Н.В. Александр I — император Европы. Москва, 2023. 32 с.].
23. Zakharchuk, O.M. Vytoku ta transformatsii rosiiskoho istoriohrafichnoho mifu pro plany Napoleona Bonaparta shodo Rosii naperedodni ta pid chas voinu 1812 r. *Ukrainskyi istorychnui zhurnal.* 2024. 1(574): 113-129. DOI: https://doi.org/10.15407/uhj2024.01.113 [in Ukrainian].
[Захарчук О.М. Витоки та трансформації російського історіографічного міфу про плани Наполеона Бонапарта щодо Росії напередодні та під час війни 1812 р. *Український історичний журнал*. 2024. № 1(574). С. 113—129. DOI: https://doi.org/10.15407/uhj2024.01.113].
24. Bezotosnyy, V. & Smirnov, A. (Eds.). Otechestvennaya voyna 1812 goda i osvoboditelnyy pokhod russkoy armii v 1813—1814 gg. Entsiklopediya v 3-kh tomakh. Moscow, 2012. T. 1—3 [in Russian].
[Отечественная война 1812 года и освободительный поход русской армии в 1813—1814 гг. Энциклопедия в 3-х томах / Отв. ред. В. Безотосный, А. Смирнов. Москва, 2012. Т. 1. 743 с.; Т. 2. 662 с.; Т. 3. 759 с.].
25. Troitskiy, N.A. Antinapoleonovskie koalitsii 1813—1815 gg.: smysl, tseli, kharakter. *Doklady voennykh nauk.* 2004. 12: 72-83 [in Russian].
[Троицкий Н.А. Антинаполеоновские коалиции 1813—1815 гг.: смысл, цели, характер. *Доклады военных наук.* 2004. № 12. С. 72—83].
26. Troitskiy, N.A. Napoleon Velikiy. Moscow, 2020. T. 1—2 [in Russian].
[Троицкий Н.А. Наполеон Великий. Москва, 2020. Т. 1. с. 526; Т. 2. 549 с.].
27. Shein, I.A. Voyna 1812 goda v otechestvennoy istoriografii. Moscow, 2013 [in Russian].
[Шеин И.А. Война 1812 года в отечественной историографии. Москва, 2013. 462 с.].
28. Bezotosnyy, V.M. Antinapoleonovskie voyny: borba s progresom ili agresiya (Polemika s N.A. Troitskim). *Epokha 1812 goda: Issledovaniya. Istochniki. Istoriografiya.* 2008. 179: 390-418 [in Russian].
[Безотосный В.М. Антинаполеоновские войны: борьба с прогресом или агресия (Полемика с Н.А. Троицким). *Эпоха 1812 года: Исследования. Источники. Историография.* 2008. Вып. 179. С. 390—418].
29. Troitskiy, N.A. Napoleon Velikiy. Moscow, 2020. T. 2 [in Russian].
[Троицкий Н.А. Наполеон Великий. Москва, 2020. Т. 2. 543 с.].
30. Zakharchuk, O.N. & Mogilevskii, N.A. Avstriyskoe vooruzhennoe posrednichestvo. *Otechestvennaya voyna i osvoboditelnyy pokhod russkoy armii 1813—1814 godov. Entsiklopediya v 3-kh tomakh.* Moscow, 2012. T. 1. 16-17 [in Russian].
[Захарчук О.Н., Могилевский Н.А. Австрийское вооруженное посредничество. *Отечественная война и освободительный поход русской армии 1813—1814 годов. Энциклопедия в 3-х томах* / Отв. ред. В. Безотосный, А. Смирнов. Москва, 2012. Т. 1. С. 16—17].
31. Zakharchuk, O.M. Prazhskiy kongress. *Otechestvennaya voyna 1812 goda i osvoboditelnyy pokhod russkoy armii v 1813—1814 gg. Entsiklopediya v 3-kh tomakh.* Moscow, 2012. T. 3. 146-148 [in Russian].
[Захарчук О.Н. Пражский конгресс. *Отечественная война 1812 года и освободительный поход русской армии в 1813—1814 гг. Энциклопедия в 3-х томах* / Отв. ред. В. Безотосный, А. Смирнов. Москва, 2012. Т. 3. С. 146—148].
32. Zakharchuk, O.N. Frankfurtskie predlozheniya 1813 g.: prinyato ili otvergnuto Napoleonom (k voprosu o traktovke dosele neizvestnogo v rossiyskoy istoriografii dokumenta). *Epokha 1812 goda. Issledovaniya. Istochniki. Istoriografiya.* Moscow, 2012. 187: 168-173 [in Russian].

[Захарчук О.Н. Франкфуртские предложения 1813 г.: принято или отвергнуто Наполеоном (к вопросу о трактовке доселе неизвестного в российской историографии документа). *Эпоха 1812 года. Исследования. Источники. Историография.* 2012. Вып. 187. С. 168—173].

33. Zakharchuk, O.M. Protystoiannia napoleonivskoi ta soiuznytskoi dyplomatii u 1813—1814 rr. v otsinkakh radianskoi istoriohrafii 1920-kh — 1930-kh rr. *Etnichna istoriia narodiv Yevropy. Zbirnyk naukovykh prats.* 2025. 76: 117-127. DOI: https://doi.org/10.17721/2518-1270.2025.76.14 [in Ukrainian].
[Захарчук О.М. Протистояння наполеонівської та союзницької дипломатії у 1813–1814 рр. в оцінках радянської історіографії 1920-х —1930-х рр. *Етнічна історія народів Європи. Збірник наукових праць*. 2025. Вип. 76. С. 117—127. DOI: https://doi.org/10.17721/2518-1270.2025.76.14].
34. Zakharchuk, O.M. Dyplomatiia Napoleona Bonaparta v period zakordonnykh pokhodiv rosiiskoi armii (1813—1814 rr.) u suchasnii rosiiskii istoriohrafii. *Problemy istorii Ukrainu XIX — pochatku XX st. Zbirnyk naukovykh prats*. Kyiv, 2013. 21: 215-233 [in Ukrainian].
[Захарчук О.М. Дипломатія Наполеона Бонапарта в період закордонних походів російської армії (1813—1814 рр.) у сучасній російській історіографії. *Проблеми історії України XIX — початку XX ст. Збірник наукових праць.* Київ, 2013. Вип. 21. С. 215—233].
35. Ter, L.-A. Istoriya Konsulstva i Imperii. Kn. II. Imperiya. Moscow, 2014 [in Russian].
[Тьер Л.-А. История Консульства и Империи. Кн. II. Империя. Москва, 2014. 720 с.].
36. Velikiy knyaz Nikolay Mikhaylovich. Imperator Aleksandr I. Opyt istoricheskogo issledovaniya. Saint-Petersburg, 1912. T. 1 [in Russian].
[Великий князь Николай Михайлович. Император Александр I. Опыт исторического исследования. Санкт-Петербург, 1912. Т. 1. 580 с.].
37. Dzhivelegov, A.K. Aleksandr I i Napoleon. Istoricheskie ocherki. Moscow, 1915 [in Russian].
[Дживелегов А.К. Александр I и Наполеон. Исторические очерки. Москва, 1915. 302 с.].
38. Madelin, L. Histoire du Consulat et de l'Empire. Paris, 1950. T. 13. 406 p. [in French].
39. Sorel, A. L'Europe et la Révolution francaise 1812—1815. Paris, 1904. T. 8. 523 p. [in French].
40. Trachevskiy, A.C. Novay istoriya. 1750—1848. Saint Petersburg, 1908. T. 2 [in Russian].
[Трачевский А.С. Новая история. 1750—1848. Санкт-Петербург, 1908. Т. 2. 720 с.].
41. Webster, C.K. The foreign policy of Castlereagh 1812—1815. Britain and the reconstruction of Europe. London, 1931. 589 p.
42. Orlov, N.A. Nizlozhenie Napoleona v 1814 g. *Istoriya russkoy armii i flota.* Moscow, 1911. T. 4. 120-153 [in Russian].
[Орлов Н.А. Низложение Наполеона в 1814 г. *История русской армии и флота.* Москва, 1911. Т. 4. С. 120—153].
43. Vasilchikov, A.A. Semeystvo Rozumovskih. 1750—1848. Saint Peterburg, 1887. T. 4. Ch. 2 [in Russian].
[Васильчиков А.А. Семейство Розумовских. Санкт-Петербург, 1887. Т. 4. Ч. 2. 603 с.].
44. Fain, A. Manuscrit de l'An 1814, contenant l'histoire des six derniers mois du regime de Napoléon. Paris, 1830. 432 p. [in French].
45. Fain, A. Manuscrit de l'An 1814, contenant l'histoire des six derniers mois du regime de Napoléon. Paris, 1823. 394 p. [in French].
46. Driauet, E. Napoléon et l'Europe. La chute de l'Empire. La légende de Napoléon (1812—1815). Paris, 1927. 484 p. [in French].

47. 200 years ago: 1814: The French Campaign, step by step. *Fondation Napoléon*. URL: https://www.napoleon.org/en/history-of-the-two-empires/articles/200-years-ago-1814-the-french-campaign-step-by-step/ (дата звернення: 16.05.2026) [in French].
48. Fornie, A. De Congress von Châtillon. Die Politik im Kriege von 1814. Wien und Prag, 1900. 399 p. [in German].
49. Correspondance de Napoléon I-er publiée par ordre de Napoléon III. En 32 t. Paris, 1868. T. 27. 601 p. [in French].
50. Histoire générale du IVe siècle à nos jours, par Lavisse E.et A. Rambaud A. Paris, 1897. T. IX. 1021 p. [in French].
51. Debidour, A. Histoire diplomatique de l'Europe, depuis l'ouverture du Congrès de Vienne jusqu'à la fermeture du Congrès de Berlin, 1814—1878. Paris, 1891. T. 1. 460 p. [in French].
52. Tartakovskiy, A.G. 1812 god i russkaya memuaristika. Moscow, 1980 [in Russian].
[Тартаковский А.Г. 1812 год и русская мемуаристика. Москва, 1980. 312 с.].
53. Mikhaylovskiy-Danilevskiy, A.I. Zapiski o pokhode 1813 goda. Saint Petersburg, 1831 [in Russian].
[Михайловский-Данилевский А.И. Записки о походе 1813 года. Санкт-Петербург, 1831. 158 с.].
54. Mikhaylovskiy-Danilevskiy, A.I. Zapiski 1814—1815 godov. Saint Petersburg, 1832 [in Russian].
[Михайловский-Данилевский А.И. Записки 1814—1815 годов. Санкт-Петербург, 1832. 370 с.].
55. 1812. Voennue dnevniki. Moscow, 1990 [in Russian].
[1812 год. Военные дневники. Москва, 1990. 464 с.].
56. Mikhaylovskiy-Danilevskiy, A.I. Opisanie pokhoda vo Frantsiyu v 1814 godu. Saint Petersburg, 1836. Ch. 1 [in Russian].
[Михайловский-Данилевский А.И. Описание похода во Францию в 1814 году. Санкт-Петербург, 1836. Ч. 1. 376 с.].
57. Beskrovnyy, L.G. Ocherki voennoy istoriografii. Moscow, 1962 [in Russian].
[Бескровный Л.Г. Очерки военной историографии. Москва, 1962. 318 с.].
58. Sapozhnikov, A.I. Voenno-tsenzornye batalii veteranov dvenadtsatogo goda (ob odnoy polemike A.I. Mikhaylovskogo-Danilevskogo s V.I. Norovym). *Trudy Komi otdeleniya voenno-istoricheskikh nauk*. Syktyvkar; Vologda, 2012. 4: 67-83 [in Russian].
[Сапожников А.И. Военно-цензорные баталии ветеранов двенадцатого года (об одной полемике А.И. Михайловского-Данилевского с В.И. Норовым). *Труды Коми отделения военно-исторических наук*. Сыктывкар; Вологда, 2012. Вып. 4. С. 67—83.]
59. Jomini, H.-A. Vie politique et militaire de Napoléon, racontée par lui-même au tribunai de César, d'Alexandre et de Frédéric. Paris, 1827. T. 4 [in French].
60. Napoleon: gody velichiya 1800—1814. V vospominaniyakh sekretarya Menevalya i kamerdinera Konstana. Moscow, 2012 [in Russian].
[Наполеон: годы величия. 1800—1814. В воспоминаниях секретаря Меневаля и камердинера Констана. Москва, 2012. 476 с.].
61. Yas, O.V. Polevoi Mykola Oleksiievych. *Entsyklopediia istorii Ukrainy*. Kyiv, 2011. T. 8. 321-322 [in Ukrainian].
[Ясь О.В. Полевой Микола Олексієвич. *Енциклопедія історії України*. Київ, 2011. Т. 8. С. 321—322].
62. Polevoy, N.A. Istoriya Napoleona. Saint Petersburg, 1844—1848. T. 1—5 [in Russian].
[Полевой Н. История Наполеона. Санкт-Петербург, 1844—1848. Т. 1—5].
63. Polevoy, N.A. Istoriya Napoleona. Saint Petersburg, 1848. T. 5 [in Russian].
[Полевой Н. История Наполеона. Санкт-Петербург, 1848. Т. 5. 482 с.].

64. Mikhaylovskiy-Danilevskiy, A.I. Opisanie voyny 1813 goda. Saint Petersburg, 1840. Ch. 2 [in Russian].
[Михайловский-Данилевский А.И. Описание войны 1813 года. Санкт-Петербург, 1840. Ч. 2. 394 с.].

Надійшла / Received 05.06.2026
Прийнята до друку / Accepted for publication 08.09.2026
Опубліковано / Published: 11.11.2026

Oleh ZAKHARCHUK
Candidate of Historical Sciences (Ph. D. in History), Associate Professor,
Department of Ukrainian Language, History, and Information Activities,
National University "Kyiv Aviation Institute" (Kyiv, Ukraine)
korsika1769@gmail.com
https://orcid: 0000-0002-1318-6196

THE CONFRONTATION BETWEEN NAPOLEONIC AND ALLIED DIPLOMACY: THE FRENCH CAMPAIGN OF 1814 IN THE ASSESSMENTS AND INTERPRETATIONS OF MID-NINETEENTH CENTURY RUSSIAN HISTORIOGRAPHY

The purpose of this study is to critically reassess the Russian imperial historiographical legacy concerning the coverage and interpretations of the diplomatic history of the 1814 military campaign. **The methodology** of the article is based on acomparative and analytical research strategy, historiographical analysis, and the deconstruction of the key ideas and meanings underlying the Russian historiographical tradition. It involves the systematic application of the principles of historicism and impartiality, as well as the use of problem-chronological and comparative-historical methods. **Scientific novelty.** For the first time in contemporary Ukrainian historiography, an attempt is made to trace the origins and dissemination of myths in Russian imperial historiography concerning the actions of Napoleonic and Allied diplomacy at the Congress of Châtillon in 1814. The study reconstructs the preconditions, course, and consequences of the negotiations at Châtillon. It traces the origins and causal links underlying the dissemination of Russian mythological interpretations of the diplomatic confrontation between Napoleonic and Allied diplomacy during the period in question. The study establishes the political determinants behind the distortion of historical realities in Russian historiography. It refutes the widespread claim in Russian historiography of the imperial, Soviet, and modern periods that Napoleon bore exclusive personal responsibility for the failure of the aforementioned negotiations. **Conclusions.** The origins and spread of Russian myths regarding the diplomatic confrontation between Napoleonic and Allied diplomacy in the aforementioned period were traced, and it was established that the distortion of historical realities was generally due to the political order of the Russian authorities.

Keywords: *Russian imperial historiography, myths, diplomacy, Napoleon Bonaparte, Congress of Châtillon, French campaign of 1814, sixth anti-Napoleonic coalition.*